

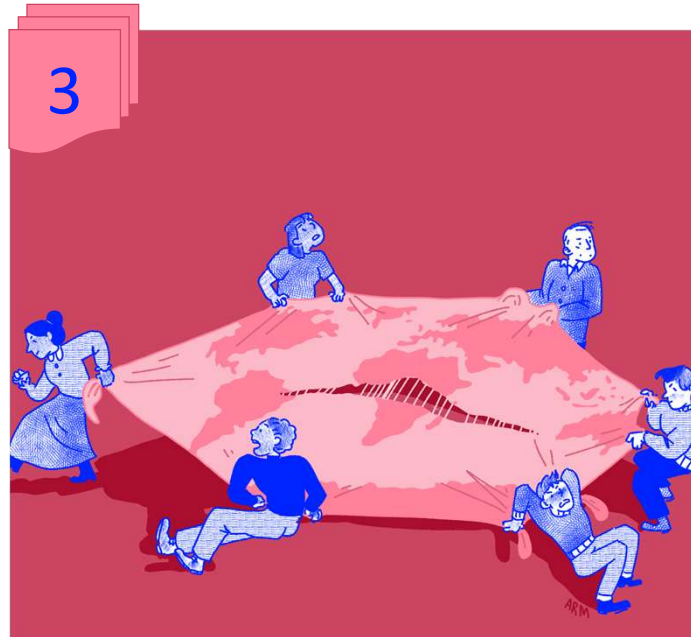
Vrijheid

WAT STAAT ER OP HET SPEL?

Soevereiniteit: Snyder, Stein
en belichaamde vrijheid

Petra Bolhuis

Maieutiek 2026

MaieutiekVrijheid_2026

1

1

Thema Soevereiniteit_ Filosoof Edith Stein

- Edith Stein studeerde en promoveerde bij Husserl. Zijn naam kom je niet vaak tegen in het populair wetenschappelijk verhaal, maar zijn invloed neemt nog steeds toe. Dat komt omdat hij de belichaamde filosofie (her) introduceerde. Hij had invloed op Heidegger, Jaspers, Sartre en anderen.
- Husserl is grondlegger van de (moderne)fenomenologie. Zijn bedoeling was filosofie ook exact te maken als de natuurwetenschappen. Het effect is juist dat belichaamde subjectiviteit een enorme rol is gaan spelen in de continentale filosofie.
- Wat Husserl wilde is mislukt, maar hij opende de weg naar het denken van Heidegger en Ricoeur, Sartre en Merleau Ponty en dus Edith Stein.

MaieutiekVrijheid_2026

2

2

Edith Stein 1891-1942

- Ze werd uitgesloten eerst omdat ze vrouw was. Ze studeert in een tijd waarin vooruitstrevende mannen als Husserl haar en andere vrouwen een promotieplek gaven. Stein promoveert 1916 cum laude op 'het probleem van empathie'. Er was echter geen universiteit waar zij haar *habilitation* kon doen en dat was de toegang tot lesgeven en werken aan de universiteit.
- Daarna wordt ze in Duitsland echter uitgesloten als Jood. Joden mochten niet meer studeren of werken aan de universiteit.
- Derde uitsluiting vond plaats doordat ze katholiek werd en het belangrijkste naoorlogse filosofisch veld was sterk atheïstisch.

MaieutiekVrijheid_2026

3

3

Einfühlung

- Stein gaat verplegen in WO I. Dat werkt door in haar dissertatie van 1916 over het probleem van de empathie.
- Edith Stein analyseert empathie (*Einfühlung*) als een fundamentele vorm van ervaren die ons in staat stelt andere mensen te kennen, niet als objecten, maar als subjecten met een eigen bewustzijn.
- We hoeven niet te weten wat de inhoud van het bewustzijn van anderen is, maar weten dat er een inhoud is.
- Denken en voelen worden vaak gescheiden. Voor Stein staat centraal dat wat wij bewust willen niet opgevat kan worden als een gevolg is van denken, maar van het Gemüt.

MaieutiekVrijheid_2026

4

Husserl, Heidegger en Stein

- Het gaat bij Stein, anders dan bij Husserl, om iets dat transcendent is en zich toont in ons bewustzijn.
- De inhoud van het denken en voelen is gegeven doordat mensen in staat zijn in de interioriteit te treden van anderen zonder zichzelf te verliezen. Het gaat niet om indenken en ook niet om het verplaatsen in de ander ('als ik jouw schoenen stond').
- Het invoelen komt pas in de 20ste eeuw in de Engelse filosofie voor via een Engelse psycholoog. Het stamt uit de ervaring van kunst, maar het toepassen op de innerlijkheid van mensen is nieuw (Bron: S. Borden Sharkey).

MaieutiekVrijheid_2026

5

De positieve en negatieve vrijheid

- Heidegger en Stein nemen beiden het ervaren dat mensen doen als uitzonderlijk kenmerk van de mens waar. Dat is Da-sein.
- Anders dan Heidegger legt Stein de nadruk op het ik dat het Da-Sein ervaart. Ze lijkt in die zin meer op Merleau Ponty die het ook heeft over de belichaamde ervaring.
- Anders dan Sartre en meer als Levinas is vrijheid voor Stein juist het begaan zijn met de ander die een appél op je doet.
- Alle genoemde filosofen laten de individuele verantwoordelijkheid een grote rol spelen, maar vaak hoort daarbij het loskomen van de invloed van anderen. Stein biedt ruimte voor positieve vrijheid van zichzelf en anderen.

MaieutiekVrijheid_2026

6

6

Naar Husserl

De aandacht voor de intentionaliteit van het bewustzijn en het zoeken naar 'wie dat is die de vraag naar het Zijn stelt'. De zoektocht gaat hier naar het lichaam dat ons zintuigelijk in staat stelt de wereld waar te nemen en daarbij nemen wij onszelf en de ander waar als belichaamd bewustzijn.

Twee vormen:

- **Leib** = het subjectieve ervarende lijf
- **Körper** = het lichaam als object

Concreet: Als je dood bent is er nog wel een Körper, maar geen Leib.

MaieutiekVrijheid_2026

7

7

Snyder en Stein

- Als we de ander als Leib zien, dan zien we iets heel anders dan wanneer we de ander als Körper zien. (49)
- Het Leib is de basis, ook van kennis. We hebben een vrijheid nodig die positief is omdat we anderen nodig hebben als basis van het leven en het kennen. (50)
- Negatieve vrijheid is niet slechts een misverstand, maar een onderdrukkend idee. Het maakt dat wij mensen ons los ervaren van andere mensen en hen zelfs als beletsel van onze vrijheid kunnen zien.

MaieutiekVrijheid_2026

8

8

Stein en positieve vrijheid in de praktijk

- Stein ging verplegen in de eerste wereldoorlog.
- Na haar mislukte pogingen om hoogleraar te worden gaat ze het Karmelietessenklooster in Keulen in. In 1934 treedt Stein in en krijgt de naam Teresia Benedicta a cruce: Teresia, gezegend door het kruis.
- Ze schrijft in 1933 de Paus dat er aandacht moet komen voor de onderdrukking van Joden in Duitsland. De Joden worden ontdaan van hun Leib en gereduceerd tot één Körper dat beschreven wordt als lastig en als een belemmering voor de negatieve vrijheid van 'échte Duitsers'.

MaieutiekVrijheid_2026

9

De consequentie aanvaarden

- In 1938 gaat ze als vluchteling naar Nederland. Ze zit in het klooster in Echt. 2 augustus 1942 werden zij en haar zus via Westerbork naar Auschwitz gestuurd. Ze stierf op 9 augustus in de gaskamer van kamp Birkenau. Paus Johannes Paulus II verklaarde Edith Stein op 1 mei 1987 bij zijn bezoek aan Keulen zalig. Op 11 oktober 1998 werd zij heilig verklaard.
- Zij koppelde haar kloosterleven aan haar filosofie. Ze schreef: 'Onze liefde voor de naaste is de maat van onze liefde tot God. Voor de Christenen - en niet alleen voor hen - is niemand 'buitenlander'. De liefde van Christus kent geen grenzen.'

MaieutiekVrijheid_2026

10

10

Het Leib is specifiek

- Stein over het feit dat God juist géén Leib heeft. Jezus heeft dat wel en daarom vinden we bij Jezus zoveel mededogen. Volgens haar kunnen alleen mensen die specifieke wijze meeleven met anderen.
- Omdat het individuele Leib de basis is van alles, ziet Stein een specifieke rol weggelegd voor vrouwen die nu eenmaal een andere Leib-ervaring hebben. Ze heeft gewerkt op een kraamafdeling in de oorlog en daar heeft ze die 'Leib-ervaring' voor het eerst opgedaan. Het biedt een belangrijke invalshoek op positieve vrijheid, omdat het laat zien dat iedereen andere ervaringen heeft en dus ook een andere binding met de innerlijkheid van anderen.

MaieutiekVrijheid_2026

11

De consequentie voor vrijheid

- Snyder schrijft: 'Je Leib drukt je terug in de wereld, verandert die. (..)Het is het doordringbare membraam tussen noodzakelijkheid en vrijheid. Een Leib is in staat tot het soort concentratie dat vrije en soevereine personen kenmerkt. Een Körper concentreren we in een kamp.(53)
- Negatieve vrijheid maakt de anderen tot Körper en als je niet uitkijkt ook jezelf, denk aan uniformen. Er zijn maar twee opties: je bent in vrijheid, of een belemmering voor vrijheid.
- De pluriforme wereld kan alleen tot stand komen in positieve vrijheid. Daarbij is het de ervaring dat de ander ook bewustzijn heeft en een Leib wat ons aanzet tot ruimte geven en betrokkenheid.

MaieutiekVrijheid_2026

12

Leib, nataliteit en positieve vrijheid (90-92)

- Stein en ook Arendt zijn elk op hun eigen wijze ervan overtuigd geraakt dat de geboorte en de nieuwe generaties het uitgangspunt van vrijheid moeten zijn.
- Veel filosofie gaat tot dan toe over de dood en de angst daarvoor en dat mensen die angst onder ogen moeten komen om vrij te kunnen denken. Dat zien we bijv. bij Heidegger.
- Maar zodra het gaat om aandacht voor het leven wordt het ook duidelijk dat alleen het opruimen van belemmeringen geen zin heeft. Baby's gaan dood als er geen positieve vrijheid is. Structuren en zorg moeten zijn en

MaieutiekVrijheid_2026

